

СВЕДОЧЕЊЕ О ПРОШЛОСТИ И САДАШЊОСТИ У ЗБИРЦИ ПЕСАМА ОДВИЈАЊЕ СВИТКА МИЛИЦЕ ЈЕФТИМИЈЕВИЋ ЛИЛИЋ

Сажетак: Рад осветљава савремену косовску књижевност на примеру збирке песама „Одвијање свитка“ Милице Јефтимијевић Лилић. Лилићева припада кругу песника који су сигурно закорачили у српску поезију Косова и Метохије. Ауторка поседује посебан модеран сензибилитет. Збирка песама „Одвијање свитка“ је њен дијалог са прошлим и садашњим временом. Анализа песама указује на мотиве љубави који су послужили као везивна нит између прошлости и садашњости у њеном стваралаштву. Збирка је саздана из афективне субјективности, из емотивне енергије, којом кроз призму исповедних немира, песникиња открива духовне буре. Ауторка говори језиком осећајности и искрену реч произноси из срца, нижући најприсније туге, стрепње, надања и снове. Милица Јефтимијевић Лилић увек носи осећај бола, али и веру у живот и тињајућу наду. Све што је проживела исказује у формули-ја, чиме открива своју природу. Химнички, она истиче лепоту и вредност љубави у нашем живљењу. То нису песме сензуалног славља живота, ни еросног вољења, већ су обавијене атмосфером духовног жара и суптилним вибрацијама благости и нежности, пуне смерноумља, којим се појачава набој естетичке сугестије. Песникиња негује искрену лирику интима. Њен афективитет је и специфичитет. То је суштинска одредница њеног певања, оно специфично лилићевско. Закључено је да је Милица Јефтимијевић Лилић збирком песама „Одвијање свитка“ обележила савремену косовску књижевност и обновила форму српске културе.

Кључне речи: М. Ј. Лилић, „Одвијање свитка“, љубав, прошлост, садашњост, интима

Српска књижевност у прошлом веку донела је и пуну афирмацију женског стварања¹. У деветнаестом веку имали смо неколико песникиња: Еустахију Арсић, Јулијану Радивојевић, Милицу Стојадиновић – Српкињу, Драгу

¹ Женско стварање није само размишљање о начину на који жена пише, већ много више о томе због чега она не може друкчије писати, а то се објашњава тиме да је логоцентризам као владајући принцип нашег гледања на свет заправо „фалократичан“, сав у знаку мушке доминације, па су и сви модели које производи наша култура у суштини фалократични, а заједно са њима и језик, који репрезентује такве моделе. Не спори се биолошка детерминисаност жене, али је ова показала да је у креативном погледу равна мушкарцу, те би требало да нађе свој језик и да њиме проговори, јер и језик онакав какав је, сав је у знаку мушке доминације. Жели се, значи, изградити посебна женска естетика (*Речник књижевних термина*, „Романов“, Бања Лука, 2001, 948).

Дејановић, од којих ниједна није много значила у свом времену (Деретић 1996: 543). У књижевности двадесетог века стичу значајно књижевно име две жене, и то прозни писци, Исидора Секулић и Милица Јанковић, које ће бити веома активне у међуратном периоду, а Исидора и после рата, све до смрти. Прилив женских талената наставља се и након Првог светског рата. Од њих је у први план избила Десанка Максимовић. Новија српска поезија, посматрана регионално, није адекватно валоризирана (Башчаревић 2003: 141).

О књижевности на Косову и Метохији није речено све. Проширивање општег волумена књижевности, а самим тим и поезије, на овом подручју према културном и друштвеном контексту епохе упућује истраживаче на проучавање стилских и естетских особина књижевних текстова. Циљ овог рада јесте да се научно и критички укаже на поезију Милице Јефтимијевић Лилић², ради добијања потпуније слике важних збивања у савременој српској књижевности на Косову и Метохији. Рад разматра збирку песама „Одвијање свитка“³, оцењујући да Лилићева припада кругу песника који су сигурно закорачили у српску поезију Косова, користећи мотиве љубави⁴, као везивну нит између прошлости и садашњости.

Милица Јефтимијевић Лилић је песникиња која поседује посебан модеран сензибилитет. Већ након прве збирке песама схваћена је као представник „женске лирике“ (Ђуричковић 2010: 78). Њеном нефалсификованом поезијом преовладавају женственост, једноставност и бистрина. Неке од тих особина остале су трајно обележје њене поезије, све до последњих збирки. Велики број песама има исповедни карактер. Песникиња је окренута себи, свом интимном свету, њено ЈА је у средишту лирске песме. Неке од песама представљају и лирски дијалог песникиње са самом собом, разговор између две подељене стране њене душе, једне која је затворена у своју сету и усамљеност, и друге која би да побегне од себе кроз време. Само по себи намеће се питање: којим путем Милица Јефтимијевић Лилић пролази кроз време?

Пре него што дамо одговор на постављено питање морамо назначити да је категорија времена појам који је понајвише обележио прошли и сада-

² Милица Јефтимијевић Лилић (1953) потпредседница УКС-а. По вокацији песник, по образовању магистар је филолошких наука. Објавила је више књига поезије, прозе и књижевне критике. У Београду живи од 1999. године након изгона. Радила је као ТВ-критичар и дугогодишњи уредник Телевизије Београд. Заступљена је у многим антологијама и зборницима поезије. Песме и критике су јој превођене на руски, енглески, француски, мађарски, шведски, пољски, турски, македонски, италијански и друге језике. Добила је следеће награде за поезију „Григорије Божовић“, „Лазар Вучковић“, „Песничка повеља“, „Змај Огњени Вук“, „Кондир Косовке девојке“.

³ Збирка песама „Одвијање свитка“ (2009) садржи целовите прве три песничке књиге М. Ј. Лилић – „Мрак, избављење“, „Хибернација“, „Путопис коже“, док је из четврте „Чарање“ преузето само девет поглавља. На крају књиге је и циклус „О Косову опет!“ (нове песме), и то њих четрдесет и две, као нова необјављена књига.

⁴ Мотив љубави преовладава у љубавним песмама. У њима је изражено љубавно осећање према особи другог пола. То је једно од најчешћих осећања која су опевана у лирској поезији, које може варирати од чулног, плотског осећања љубави до најспиритуалнијих односа прама идеалу жене (Д. Живковић, *Теорија књижевности са теоријом писмености*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1994, 111).

шњи век у трансдисциплинарном научном дискурсу. Уколико покушамо да појам времена сагледамо у ширем контексту историје мишљења можемо уочити да је он остао или у домену саморазумљивог или је задавао проблеме онима који су га поставили као изазов сопственом разумевању (Радосављевић 1997: 31). Наша анализа категорије времена усмерена је и вођена питањем о прошлости и садашњости, које се показује као суштински траг на путу откривања његове природе. Кантово схватање је да је целокупно наше сазнање омогућено тек по принципу времена. Имплицитно, оно је било изречено његовим чувеним ставом, да је „време услов свих појава уопште“ (Кант 1976: 68). Смисао његове тезе садржан је у томе што он тврди да је време само форма нашег спољашњег и унутрашњег опажања. Тако је његов појам времена утемељен учењем о чистој чулности. У том погледу априорност времена на нивоу чулности откриће неодвојиву повезаност времена и субјекта. Док на једној страни разум представља темељ тог субјекта, дотле се на другој оваква природа времена појављује као основ исте те субјективности. Време је једнако везано за физички свет и за персоналну егзистенцију. Њега је могуће тумачити, истраживати помоћу различитих духовних способности. У својој дељивости оно се појављује као прошлост, садашњост и будућност.

Феномен песме је једини пут којим Милица Јефтимјевић Лилић пролази кроз време (Лаковић 2011: 42). Он коегзистира у свим временским категоријама. Однос време – песма подложни су укрштању својих семантичких поља, сила и облика. Тесан однос време – песма омогућава и приближавање бића и језика, разгранаванье теме простора, аутентичне и неаутентичне егзистенције итд. Време је, у структури збирке „Одвијање свитка“, једна од примарних категорија егзистенције. Кореспонденција или укрштање временских деоница стварају лирски субјект као темпорални медиј између феномена прошлости, сензације садашњости и условности будућности. Време највише утиче на илузију стварности и твори најбољу стварносну илузију у збирци. Поредак и исход ствари зависи од времена. Диптихон хтоноса јуче и данас мења се према превази наизменичне доминације једног или другог. Време постаје кретање, као у стиховима истоимене песме:

„Растачеш ме.
Ни напред ни натраг,
Опет у теби.“
(Лилић 2009: 30)

Све у збирци трансцендира из прошлости и значи сад. Жерар Женет је говорио: „Док судимо о прошлости она и даље струји у нама“. Милица Јефтимјевић Лилић на ту тему пева у песми „Камен“:

„Бацамо се из минулог у долазеће.“
(Лилић 2009: 20)

Лилићева је створила збирку с пуно семантичких и аспекатских промрежавања категорије времена. Речима је сабрала време и тако одредила свој идентитет. Она говори о песми, времену, о себи у времену. Време је створило судбинску песму.

Човекова егзистенција је временски ограничена (Јаус 1975: 98). Човек не може победити време, али се у појединим моментима може уздићи до вечности. То су, пре свега, моменти сусрета двају бића, мушкарца и жене, моменти у којима се уједињују садашњост и прошлост, бол и радост. У већини стихова, на које ћемо указати, посебно долазе до изражаја два елемента времена: прошлост и успомене, односно сећања.

Љубав је велика тема многих песника (Деретић 1997: 124). Лилићева љубав доживљава као неку врсту светлог поздрава живота. Тај светли поздрав живота, требало је да значи неку врсту бекства из тамних простора у којима се песникиња кретала. Доживљај љубави прожео је читав њен естетски доживљај, а тема љубави читаву њену поезију. Лилићева том осећању придаје изузетан значај. У њеном доживљају нема јаких чулних осећања. Она су пригушена, сведена на најфиније, меке, нежне трептаје срца. Доживљај љубави откривамо и у песмама резигнације и бола. Лепота, љубав, сан, срећа, највише вредновани животни садржаји, јављају се у Лилићкином поетском доживљају као садржаји прошлости. То потврђују стихови песмама „Мистерија љубави“ и „Угравирана светлост“:

„Без поговора
И неопозиво изјављујем:
Проглашавам те патолошком појавом
Мог несна.“

Мистерија љубави (Лилић 2009: 105)

...

„Никада нећу моћи заборавити
Ту скровиту присност с тобом,
Те руке што држале су мој сан...“

Угравирана светлост (Лилић 2009: 181)

Визија прошле среће постаје основна компонента садашњости. Будући живот може да има смисао једино као обнављање прошлости. За М. Ј. Лилић, прошлост никада није просто и једноставно *била*. Оно што је било за њу увек *јесте*.

Збирка песама „Одвијање свитка“ има изразито осећајно обојење. Саздана је из афективне субјективности и емотивне енергије, којом, песникиња сликовно открива невидљиве духовне буре. М. Ј. Лилић говори језиком дрхтаве осећајности и искрену реч произноси из срца, нижући своје најприсније туге, стерпње и надања, као у песми „Човек“:

„Ни лист
Ни Вода
Ни ветар –
А дрхти.“
(Лилић 2009: 31)

и песни „Залуд“:

„Дува ветар с оне стране,
Таме носи глас.
Где ти ниси заноћио,
Јутро се не помаља.
Где ти ниси ногом стао
Дан не стиже.“
(Лилић 2009: 110)

Њен афективитет је и специфичитет, оно специфично лилићевско, уједно и суштинска одредница њеног певања, сасвим особеног у савременом српском песништву.

Збирка песама „Одвијање свитка“ показује да је Лилићева у цветној фази своје песничке уметности и да стихује у пуном регистру својих поетских моћи. Она увек носи осећај бола. То осећање преовладава песмом „Све противно љубави јесте“:

„Све противно љубави јесте:
И ум и време, догађаји,
И реч и ћутања, слутње.
И, мада Бог је љубав,
И све из ње проиходи,
Све на пут јој стаје
И све у тмину води.“
(Лилић 2009: 183)

Њене љубавне песме језички уритмоване откривају сањалачку природу поетесе. То нису песме сензуалног славља живота, већ песме благиости и нежности, пуне смерноумља, којим се и појачава набој естетичке сугестије. Оне дочаравају интензитет емотивног живљења два духовно сродна бића, којима су љубав и верност суштински смисао постојања. О томе пева у песмама „Из сузе створитеља те лијем“ и „Нестварно постојимо“. Али, на лири ове песникиње узнесени стихови преплићу се са стиховима пуним стрепње, зебње и предосећања. „Одвијање свитка“ тако можемо посматрати као руковет меланхолично обојених, сурдинираних и у пијанисимо ритму испеваних ћулића увелака о самоћама и неспокојству удовства. Песникиња је у њима евокатор сна, у коме, моћним поетским замахом, готово обредно, молитвено фиксира сновидне фамилијарне слике, што искрсавају пред њеним духовним видом. У елегији сећања, у флуиду успомена доминира, валерски истанчан, лик вољеног. Апо-

строфиран је као духовни ослонац достојан сваког поштовања. У љубавним песмама М. Ј. Лилић узвишена туга је, нарочитом психолошком алхемијом, сублимирана у филозофски вредно сазнање да, иако се човек вара многим обманама овог света, смисао љубави неизгубив је. Као тврда зиданица траје и после смрти, јер љубав све превасходи, као у песми „Жеља“:

„Да ми је да се у кап росе створим
Место сузе да те под грлом свијем.
Да ми је да се кроз јек неба јавиш,
Да те непролазног назрем у слутњи,
Да ми је беспомоћној да те вратим у светлост,
Да те немужта у речи скујем и отмам тами.“
(Лилић 2009: 42)

и песми „Усуд“:

„Што ме дубље упопаваш,
Што ме љућом сабљом сечеш,
Бујнија и жешћа ничем –
Небеснија земљом течем.“
(Лилић 2009: 57)

На размеђи између сна и јаве, између прошлости и садашњости, песникиња трага за смислом свог постојања, који је ту, надхват руке, а, у ствари, тако далеко и недосегнуто, као у „Суматри“ Милоша Црњанског. Ово је аутобиографска збирка. Свеобухватни психолошки портрет односа мушкараца – жена. Потврду за овакав став налазимо у стиховима песама „Дрво“ и „Прожета тобом“:

„Опет бих да сам ти,
Да се разлиставам,
Да се утемељујем –
Да ничем тврдог срца.
Да је нада мном једино воља неба.“

Дрво (Лилић 2009: 18)

...

„Прожета тобом ко икона духом
Сред попршта стамено стојим.“

Прожета тобом (Лилић 2009: 107)

Али, и много више од тога. Ту су приказане готово све љубави на путу кроз поезију доживљавања другог бића.

Код М. Ј. Лилић углавном ништа није споља сувише драматично. Али та варирања ишчекивања љубави, разочарења када ње нема, пуна су психолошких плима и осека. Песникињи је потребно да верује, иначе не би могла да ствара. Идеја о достижности недостижног храбри је да истраје на путу у

„обећану земљу“, у којој је љубав достижна, а она се зове уметност. Њој увек прибегавамо кад желимо да премостимо време, да уништимо ефемерност.

М. Ј. Лилић пише о осећању издвојености и цени која се за то плаћа као у песми „Избављена мраком“:

„Галијо пркосна, од буре одбегла
Рањену утробу од света тајиш.“
(Лилић 2009: 54)

Највише има психолошких испитивања. Универзално или не, важно је да њена визија кореспондира са надом да жене морају неговати љубав да би обнављале живот.

М. Ј. Лилић је стваралац потпуне отворености према животу и стварности. Она не избегава тешке садржаје живота. Њена поезија је и молитва и клетва. Уме да буде меланхолична и до бола реалистична, готово документарна, што је чини и тематски сложеном и идејно асоцијативном. Поетика слутње, то је суштинска одредница књижевног стваралаштва ове песникиње у целини. Сведочење о прошлости и садашњости у својеврсном паралелизму и слутње будућности, у сложеном су међусобном односу и преплитању.

На крају закључујемо да је збирка песама „Одвијање свитка“ М. Ј. Лилић њен дијалог са прошлим и садашњим временом. Анализа песама је указала на мотиве љубави који су послужили као везивна нит између прошлости и садашњости у њеном стваралаштву. Љубав је за ауторку смисао живота. На основу ње Лилићева сведочи о срећи у минулим временима и указује да је љубав услов за опстанак у садашњости. У збирци су најприсутније интимистичке песме, нарочито с почетка њеног стварања. То су песме младости, чежње, самоће, девојачке стрепње и страха од онога што би могло убити илузију о чистој, идеалној љубави. Стрепња, често присутна, долази до неизвесности да се сан о неком ко је предмет чежње не сруши неким новим сазнањем. Зато песникиња тражи да љубав остане илузија, сневање, ишчекивање и стрепња. Сваки додир и сусрет понешто би одузели таквој идеалној слици вољеног. Љубав би, тиме, била умањена. Она говори из своје, женске перспективе. То је њено својство и њена једноставност. Женска поетика.

Лилићева уме да песми да исповедан тон, и да је учини уверљивом, убедљивом, сугестивном и истинитом. То умеће да се песма учини истинитом и да се песнички израз учини присним, називамо искреношћу и оно гарантује поистовећивање лирског субјекта и субјекта аутора, што је по правилу приписивано искључиво песникињама. Исповедно и искрено нису били квалитети у критичарској номенклатури. Они нису сматрани умећем, већ некаквим природним даром, готово нагонским, инстинктивним. Али, и када је бивало тако, песникиње наше књижевности су писале из свих својих слојева, непонљивим гласом. Ни поезија М. Ј. Лилић није могла избећи судбину својих претходница, али једно је сигурно – да стихови ове збирке зраче топлином и љубављу. У њима се радује и тугује, стрепи и храбри, осећа и размишља. У пе-

смама ове песникиње воли се живот, радује се живљењу и људски страхује од смрти, ори се смех и цвили туга. Стрепи се у очекивању одгонетања тајни, јер живот и јесте велика тајна. У поезији М. Ј. Лилић туга никад није прерасла у очај, њене стрепње се никада нису утапале у немоћ, оне делују као опомена. Из ових стихова човек учи азбуку живота, сазнаје смисао људског постојања на овом свету, осећа красоту човека и природе. Мудрост је нашла место у збирци песама „Одвијање свитка“.

Литература

- Арган, Ђулио. 1982. *Студије о модерној књижевности*. Београд: Нолит.
- Башчаревић, Снежана. 2003. Из рукописне заоставштине Драгољуба Мурганића. *Баштина*, 16, 141–146.
- Ватомо, Ђани. 1991. *Крај модерне*. Нови Сад: Светови.
- Витошевић, Драгиша. 1975. *Критика у Скерлићево доба*. Београд: Нолит.
- Деретић Ј. и М. Митровић. 1992. *Историја књижевности*. Београд/Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства..
- Деретић, Јован. 1996. *Историја српске књижевности*. Београд.
- Деретић, Јован. 1997. *Поетика српске књижевности*. Београд: Филип Вишњић.
- Ђулавкова, Катица. 2001. *Поетика лирике*. Београд: Народна књига/Алфа.
- Ђуричковић, Милутин. 2010. Одвијање свитка М. Ј. Лилић. *Свеске*, 95, 78–79.
- Ђурић, Војислав. 1965. *Лирика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Еко, Умберто. 1995. *Симбол*. Београд: Народна књига.
- Живковић, Драгиша. 1970. *Теорија књижевности*. Београд/Сарајево: Научна књига/Свјетлост.
- Живковић, Драгиша. 1994. *Теорија књижевности са теоријом писмености*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Жмегач, Виктор. 1986. *Тежишта модернизма*. Загреб: Глобус.
- Јаус, Роберт Х. 1975. *Естетика рецепције*. Београд.
- Јеротић, Владета. 2004. *Човек и његов идентитет*. Београд: Арс либри.
- Кант, Имануел. 1976. *Критика чистог ума*. Београд: БИГЗ.
- Кољевић, Никола. 1987. *Класици српског песништва*. Београд.
- Лаковић, Александар. 2011. Док смо све даље од пламена (О књизи М. Ј. Лилић „Одвијање свитка“). *Градина*, 42–43, 247–248.
- Лилић, Милица. 2009. *Одвијање свитка*. Косовска Митровица/Београд: Књижевно друштво Косова и Метохије/Рашка школа.
- Марино, Адријан. 1997. *Модерно, модернизам, модерност*. Београд: Народна књига.
- Марјановић, Милан. 1906. *Иза Шеное*. Загреб: Глобус.
- Радосављевић, Зоран. 1997. Појам времена у Хегеловој филозофији. *Theoria*, 1, 29–63.

- Речник књижевних термина.* 2001. Бања Лука: Романов.
- Солар, Миливој. 1971. *Питања поетике.* Загреб: Школска књига.
- Скерлић, Јован. 1909. *Писци и књиге.* Београд: Просвета.
- Скерлић, Јован. 1953. *Историја нове српске књижевности.* Београд: Просвета.
- Фридрих, Хелдерлин. 2003. *Структура модерне лирике: од средине 19. до средине 20. века.* Нови Сад: Светови.
- Шкловски, Виктор. 1969. *Ускрснуће ријечи.* Загреб.

Snežana Baščarević

TESTIMONY ON THE PAST AND PRESENT IN THE COLLECTION OF POEMS „UNWINDING OF SCROLL“ OF MILICA JEFTIMIJEVIĆ LILIĆ

Summary: This paper explains contemporary Kosovo's literature at the example of collection of poems „Unwinding of Scroll“ of Milica Jeftimijević Lilić. Mrs Lilić belongs to the circle of poets who surely made a stride in the Serbian poetry of Kosovo and Metohia. She possesses a special modern sensibility. The collection of poems „Unwinding of Scroll“ is to be her dialog with the past and present time. Analysis of poems shows on the motives of love which served as connection between the past and present in her creativity. The collection was made from the affective subjectivity and emotional energy by which, through the confessed unrest, the poet reveals spiritual storms. The author speaks with the language of sensitivity and sincere word is being brought out from the heart by stringing the most intimate sorrows, fears, hopes and dreams. Milica Jeftimijević Lilić always carries the sensitivity of pain, but the faith in life and smoulding hope as well. All she passed through her life is expressed in the formula – Me, by which she reveals her nature. Hymnically, she emphasizes the beauty and value of love in our living. These are neither poems of sensual festivities nor erotic loving, but they were covered with the atmosphere of spiritual ardour and subtle vibrations of bliss and tenderness full of modest minds, by which the charge of aesthetic suggestion is reinforced. She cherishes sincere lyrics of the intimacy. Her affectivity is to be specificity. It is an essential determinant of her poetry, the one specific Lilić's. It was concluded that Milica Jeftimijević Lilić had marked the contemporary literature of Kosovo and had renewed the form of Serbian culture by her collection of poems „Unwinding of Scroll“.